

M. A. DANYILOV, N. I. BOLDIREV:
 PEDAGÓGIAI METODOLÓGIA ÉS KUTATÁSMÓDSZERTAN

Budapest 1978. Tankönyvkiadó. 462 oldal

Ez a Tankönyvkiadó gondozásában 1978-ban megjelent új és alapvetően fontos pedagógiai kézikönyv M. A. Danyilov és N. I. Boldirev szerkesztésével készült. Lényegében négy szerzőtől való, – sok tekintetben önálló, szinte kismonográfiáknak tekinthető – négy külön részből összetevődő munka.

Az első részben, – amely M. A. Danyilov írása – a marxista–leninista metodológia és a pedagógia kapcsolatáról olvashatunk. Meggyőző gondolatokat találunk ebben a főfejezetben a tudományos megismerés általános metodológiájáról. Lényegét tekintve arról, hogy Marx, Engels, majd Lenin nevéhez hogyan kötődik a dialektikának, mint a marxizmus alkotó módszerének a kidolgozása. Hogyan jutnak el oda, hogy a dialektikát a tárgyak lényegében levő ellentmondások tanulmányozásának tekintsék, s hogy az ellentmondás maga is mozgásban van, hol mint ellentétesség, hol mint különbség, hol mint azonosság. A dialektika teszi lehetővé, hogy a pedagógia a pedagógiai jelenségek megismerésének megbízható és megfelelő módszerével „önálló, egész és logikusan felépített tudományos elméletté váljon”.

A dialektikus módszer alkalmazása útján juthat el az ember oda, hogy a dolgokat, a fogalmakat keletkezésük, fejlődésük folyamatában, a történetiség elvének érvényesítésével érzékelye és vizsgálja. Ezért lehet talán fölösleges annak a nyomatékos hangoztatása, hogy „a marxizmust megelőző időszak elméleti pedagógusai nem tudtak tudományos magyarázatot adni a pedagógiai valóság sok jelenségére. Nem tudták feltárni az ember nevelésének, képzésének és fejlődésének törvényszerűségeit, amelyek objektív jelentéssel bírnak, azaz hűen tükrözik a valóságos nevelési folyamatot és lehetővé teszik annak irányítását”. Az ennek bizonyítását célzó történeti kitekintés sommás, sőt gyakorlatilag történetitlen. Az emberi kultúra eredményeit, benne a pedagógiai gondolkodás alakulását a konkrét történelmi viszonyokhoz mérten lehet megítélni s nem utóbb keletkezett szempontok retrospektív beinjektálásával.

Ezzel szemben M. A. Danyilov helyesen mutat rá milyen kölcsönös viszony áll fenn a dialektika, mint a megismerés elmélete és ennek a pedagógiai jelenségekre történő alkalmazása között. A pedagógia arra szolgál, hogy feltárja az ember nevelésének és fejlesztésének törvényszerűségeit, meghatározott társadalmi körülmények között. Ezt a feltáró munkát a filozófia és a társadalomtudományok egész rendszere segíti, amennyiben a társadalmat vizsgálja, és a társadalom középpontjába az ember tanulmányozását állítja.

A pedagógiai kutatások logikájának három fő szempontját emeli ki a kézikönyv a 18. oldalon, és pedig a marxista dialektikát – a pedagógiai jelenségek általános megközelítésének módját –, a pedagógia logikai rendszerét és jellemző sajátosságait, és végül a kutatás tárgyát és a problematika strukturáját, sajátosságait. El nem vitatható, hogy ezek alapvető tudományos problémák, elvi kérdések. Talán éppen emiatt azt is hangsúlyozhatjuk, hogy a pedagógiai jelenségek általános megközelítési módja csak akkor lehet világos, ha a tudományos megismerés általános törvényszerűségei fényébe van állítva. Ha előbb azt látjuk, ami az ún. pedagógiai jelenségeket minden más, fontos, a társadalomra és a természetre vonatkozó összefüggéssel egybefűzi, összeköti, majd a pedagógiai kutatás sajátos, önálló vizsgálati menete következhet. A tárgyválasztás, a hipotézis–munkahipotézisalkotás, a kutatás megtervezése és a lebonyolításának leginkább adekvát módszerek kiválasztása, a kutatási eredmények összegzése, majd a nyert eredményeknek az elméleti ismeretek rendszerébe történő felvétele stb. – ez a pedagógiai kutatás sajátos menete. A harmadik aspektus lehet az egyes konkrét pedagógiai kutatási

módszerek vizsgálata, a pedagógiai jelenségek megközelítésére leginkább megfelelő és alkalmazott kutatási eljárások természetének tanulmányozása.

A szerző kiemeli, hogy az elmúlt évtizedekben a pedagógiai kutatásokban dedukciótól elszakított induktív logika, a szintézistől elválasztott analízis túlsúlyba került. A kutatások többsége lineáris rendben valósult meg. Ezek a gondok ma is jellemzőek a hazai tudományosságra vonatkoztatva is. Az impulzív, nem mindig tárgyyszerű, olykor pejoratív megközelítés – amely a pedagógiában különállóan feltételezi a kvantifikációt és az elméletalkotást – szétszabdolja a problémamegközelítés komplex, integrált struktúráját, azt az érzetet keltve, hogy lehet empirikus, tényfeltáró, induktív és elméleti, dedukciós tudományos kutatás egymástól függetlenül is, sőt egymás ellenére.

Az ebbe a részbe iktatott fejezet, amely történeti vetületben követi a dialektika alkalmazását a pedagógiai elmélet alakulásában, szépen megírt, szinte önállóan is kezelhető tanulmány. Mégsem tudom elhallgatni azt az érzésemet, hogy például Blonszkij pozitivisták kutatási attitűdjének korlátait emlegetni elkerülhetetlen tartalom. Ekképpen a Pinkevicsre vonatkozó kritikai megjegyzések sem tudom pusztán a mondanivaló pozitív építőelemének tekinteni, mégha a szocialista nevelés megkülönböztető jegyeire nem mutatott volna rá úgy, ahogyan ezt ma megkívánnók.

Nagyon izgalmas fejezet foglalkozik a nevelés lényegének értelmezése kapcsán mutatkozó eltérő álláspontokkal. Ez a 48-tól 69. oldalig terjedő rész tulajdonképpen nem tartozik szervesen a metodológiai alapkérdésekhez. Talán egyébként is célszerű volna úgy tekinteni a pedagógiára is, mint aminek egyszerűen megvan a tárgya és a nevelés lényege is nagyjában-egészében kialakítottnak tekinthető. Az a fejezet viszont, amely a kutatási probléma kiválasztásával és indoklásával foglalkozik, valóban nélkülözhetetlen. Így például a probléma valódiságának a kérdése, a korszerű pedagógiai problematika stb. Hasonlóképp célszerűen megírt részek a hipotézisre, a kutatás alapvető szakaszaira, a konkrét módszerekre és a pedagógiai kutatásban alkalmazható mennyiségi és minőségi paraméterekre vonatkozó fejtegetések. Vértelen azonban az a néhány oldal, amely a pedagógus kutató tulajdonságaival foglalkozik.

Ez az újszerű kutatómódszertani kézikönyv egész nagy részt, mintegy 70 oldalt szentel – N. I. Boldirev vállalkozása – az objektív és szubjektív tényezők hatásának vizsgálatára az új ember kialakításában. A társadalmi viszonyok sokoldalú hatásai miként érvényesülnek a személyiség-formálódás folyamatában a közösségi élet körülményei között? A szovjet pszichológia klasszikus nagy alakjai, Rubinsztajn, Leontyev, Vigotszkij és mások is elemezték az itt most érintett alapkérdéseket, a hatás fogalmát, a külső hatások belsővé válásának dialektikáját, a visszahatást. Az első olyan pedagógiai alapvetés e könyv, amely az életmóddal – mint pedagógiai specifikumokkal bíró jelenséggel is – számol.

Elnagyolt – és bizonyos tekintetben itt nélkülözhető – az öröklődésre utaló fejtegetés. Az emberi szubjektumra gyakorolt hatótényezők között tesz a szerző említést a pártról, a kommunista gyermekmozgalomról, az iskoláról, a szülőkről, a családról, a tömegkommunikációs eszközökről. Ha e rész újként nem is hat, rendszerességre törekvése, az összefüggések érzékeltetése szükséges elemként iktatja a könyv egész okfejtésébe.

A kötet harmadik negyede foglalkozik a szociológiai módszerek alkalmazásával a pedagógiai kutatásokban. Szerzője R. G. Gurova. Elvszerűen és történeti alakulásában fejti ki: mikor van szükség és milyen értelemben a szociológiai módszerek alkalmazására, milyen torzulások következtek be és milyen történelmi periódusban? A kikerdezés módszere mellett megfelelő – mert alapvetően fontos – helyet kapott a megfigyelés módszerének bemutatása. A szociometriáról és a mátrixról, a skálaszerkesztésről írt gondolatok ugyancsak hasznos ismereteket nyújtanak az olvasónak. A Morenóra vonatkozó utalás elnagyolt, nem nyújt elégséges alapot az ilyen jellegű megítélésre.

Újszerűen hat a dokumentum-elemzés és hasznos fejtegetéseket tartalmaz a kísérletről leírt fejezet. Értékes javaslatok kifejtését tartalmazza az a fejezet, amely a szociológiai módszerek komplex alkalmazását mutatja be egy pedagógiai vizsgálatban.

Nagy érdeme e jelentős szovjet pedagógiai kézikönyvnek, hogy erőteljesen igazolja mennyire nélkülözhetetlen a pedagógiai kutatásban a színvonalas pszichológiai és szociológiai, általában a társadalomtudományi, interdiszciplináris aspektus és kutatási technika, technológia alkalmazása. Ez természetesen hat a dokumentum-elemzés és hasznos metodológiai megközelítésű, a kutatás tárgyát, célját, lényegét követő pedagógiai vizsgálat lefolytatására.

A módszertani kézikönyv negyedik részét G. V. Voroljov írta. A fejezet: a tanulók előmenetelének statisztikai vizsgálatával foglalkozik. Úgy tűnik azonban, hogy ennél, a didaktikai megszorítású, a tanulók előmenetelét mérő statisztikai módszereknél többet tudunk meg, a statisztikai alapfogalmakról és eljárásokról szélesebb értelmezésben is olvashatunk. Megismerhetjük az X eloszlási statisztikai törvényszerűség alkalmazását konkrét problémára vonatkoztatva, a gyakoriság eloszlásának bemutatására is példát kapunk. Izgalmas olvasni arról, hogy pedagógiai jelenségek főbb jellemzőinek vizsgálata milyen statisztikai mutatókkal variálható, emellett azonban az értékek abszolút intenzitásának kimutatása is elvégezhető. Tanácsokat kapunk az ellenőrzés intenzitását mutató optimális határok meghatározására. Figyelemreméltó az a törekvés, hogy az előmenetel statisztikus alakulása az osztályközösség struktúrája formálásában miként fejeződik ki. A mintavétel és a reprezentativitás meghatározása is a pedagógiai kutatás kardinális kérdése lehet.

Összegezve mindazt, amit már elmondhattunk: értékes, jól hasznosítható kézikönyvet forgathatunk, amely bizonyítani tudja, hogy a pedagógiai kutatás megalapozása a marxista metodológiával nélkülözhetetlen dolog. A pedagógiai kutatási kultúra javítása involválja komplex pedagógiai, pszichológiai, szociológiai és matematikai módszerek változatosabb alkalmazását. Tegyük említést – mert jelentős szerephez jutott a fordító is – Petrikás Árpádnéről, aki invenciózus, olvasmányos, egységes stílusban tálalta az olvasónak ezt a kitűnő munkát.

Salamon Zoltán

GEORGES SNYDERS: ÉCOLE, CLASSE ET LUTTE DES CLASSES

Iskola, társadalmi osztály és osztályharc
Paris 1976. Presses Universitaires. 379 oldal
„Pédagogie d'aujourd'hui” sorozat

A párizsi Sorbonne egyetem pedagógiai tanszéke vezető professzorának legújabb könyvét átolvastva, alapvető gondolatunk az, hogy e könyv számunkra inkább csak történelmi és különlegességi érdekű, viszonyaink közötti közvetlen hasznosíthatósága kevés. Sok pedagógiai gondunk között is megvívott harcaink fölötti örömmel, távoli együttérzéssel és egyben sajnálattal nézzük azt a keservesen alakuló, kínos, a mai francia iskola élő problémáit és válságjelenségeit bemutató pedagógiai képet, melyről Snyders könyve számot ad. – Ugyanakkor előre bocsátjuk, hogy e mű egy nagyon okos, széles látókörű, harcoss marxista szellem írása, s főként derűlátó kicsengésű: meggyőződéssel hiszi a francia iskola megújulását, a ma még elnyomott francia proletariátus harcainak sikerét.

A könyvnek alcíme is van: ez jelzi, hogy öt szerző: Baudelot, Estable, Bourdieu, Passeron és Illich időszerű gondolatainak kritikai elemzését is adja, ezekre épül fel. A mű ajánlása hallgatóinak szól, az ő okulásukra írta „gyakran velük együtt, néha ellenükre, sohase nélkülük”, mert – az előszó szerint – tapasztalata évek óta az, hogy e szerzők hatásuk alá vonták a mai jóhiszemű nyugati egyetemi ifjak túlnyomó zömét. Általában azt hirdetik ugyanis, hogy a mai nyugati, francia iskola nem értékhorozó, az ezt átható kultúrának nincs reális értéke, így az iskola nem az a hely, ahol a szocialista demokrácia érdekében folytatandó osztályharc lehetséges vagy szükséges lenne. Mindez a pedagógiai front elhagyásához, fatalizmushoz, reménytelenséghez vezet. E defetizmus elleni harc érdekében tartotta Snyders szükségesnek e könyv megírását. Célja tehát az említett szerzőkkel szemben bebizonyítani, hogy az iskola is bekapcsolható, sőt bekapcsolandó az osztályharcba és meg kell keresni a módokat, eszközöket az iskola ilyen szerepének és feladatainak kimunkálásához. Az alap természetesen az osztályharc marxista koncepciója, mely szerint a proletariátus – illetve az ide tartozó szülők, gyermekek és az oktatók is – mindennapi tapasztalataiból meríti a harc indítékait, a szükséges erőt.

A francia társadalomban is az osztálytagoldás iskolai vetületei a zsákutcás ágazatok. Az iskola kirekesztő jellegére utal, hogy az iskolakötelesek 25%-a legkésőbb 16 életével befejezi iskolázását: